

УДК 007 : 304 : 655

**«НЕВИДИМІСТЬ» ЯК ПРИЧИНА НЕДОПОЦІНОВАНOSTІ, АБО ЩЕ РАЗ
ПРО СУСПІЛЬНУ РЕАБІЛІТАЦІЮ РЕДАКТОРСЬКОГО ФАХУ**

Н. В. Зелінська

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Редагування як об'єкт теоретичного осмислення останнім часом практично зник з українського наукового дискурсу, а також з «видимої», на рівні назви спеціальності, частини освітнього поля. Водночас потреба у редакторському контролі, редакторському втручанні відчувається не лише у видавничому секторі, де редагування є ключовим етапом створення книжки, а й у багатьох сферах суспільного життя, де ця потреба не є такою очевидною. Аналіз зарубіжних джерел разом із спостереженнями за вітчизняною практикою дає підстави стверджувати, що першим кроком до своєрідної реабілітації редагування як фаху та необхідної для суспільства діяльності має стати доведення його потрібності, виведення із зони «невидимості» для читачів уже готового продукту – у вигляді пояснень, демонстрації найвиразніших прикладів, промоції редакторського фаху та ефективності його наслідків у контексті формування якісного культурного ландшафту. Для ілюстрації обрано популярну мистецьку практику – пісенну, де своєчасне редакторське втручання могло б запобігти багатьом помилкам, які згодом «тиражувалися» завдяки частоті виконання.

Ключові слова: *редагування, редактор, редакторський фах, журналістика, видавничий продукт, мистецькі практики.*

Постановка проблеми. Через фінальну непомітність зусиль, докладених редактором на стадії підготовки видання чи публікації (що об'єктивно зумовлено специфікою діяльності), обсяги його/її роботи не усвідомлюються, а результати часто знецінюються, і це врешті-решт призводить до нерозуміння потрібності й заниження статусу самого фаху та, як наслідок, звуження освітніх можливостей щодо цілеспрямованої підготовки майбутніх фахівців. Те, що залишається «за лаштунками» редакторської роботи (пошук теми та/чи автора, часто непроста комунікація з усіма учасниками видавничого процесу, підготовка інформаційних та промоційних матеріалів та ін.), що є найбільш часо- та працевитратним і потребує спеціальних знань та умінь, а також вироблених досвідом професійних навичок (редакторський аналіз і власне редагування) – це невидима, підводна частина «айсбергу», і оцінити масштабність її навряд чи під силу пересічному споглядачеві, який захоплюється чи, навпаки, критикує те, що видно «на поверхні», – готовий видавничий продукт. Звідси – нерозуміння й скепсис, брак належної поваги та зверхність оцінок (як сказано в анотації до популярної книжки С. Грінберг «Редактори

говорять про редагування» («Editors Talk about Editing»), «редагування... помічається лише тоді, коли зроблено погано або не зроблено зовсім» [11]).

Разом із тим редакторський контроль, редакторські втручання в авторський текст відбуваються не лише у видавничому секторі, де редагування є ключовим етапом створення видавничого продукту, – вони потрібні у багатьох сферах суспільного життя, де це не так очевидно, а корисність – потребує доведення. Тож кроками до реабілітації редагування як фаху та необхідної для суспільства діяльності має стати виведення його із зони «невидимості» для споживачів уже готового продукту – у вигляді пояснень, демонстрації найвиразніших прикладів, промоції редакторського фаху та ефективності його наслідків у контексті формування якісного культурного ландшафту. Потрібність таких кроків добре видно на прикладі популярної мистецької практики – пісенної, де помилки, попередньо не зауважені та не виправлені, згодом, завдяки частоті виконання, «тиражуються» та засмічують мовленнєвий простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми нерозуміння та недоцінованості редакторської праці виникли не сьогодні: про них, з більшою чи меншою мірою прикрості, говориться здавна. Але якщо інтелектуальна культура видавничо розвинених країн зуміла виробити шанобливе ставлення до цієї професії та її представників (зокрема, завдяки залученості до редагування відомих осіб зі сфери політики, науки, літератури¹, своєрідній промоції фаху через документальні та художні твори², кінофільми³, нарешті регулярній появі навчальних або навіть наукових видань з фаху, які водночас цікаво прочитати і нефакхівцеві [7; 8; 11; 13; 14]), то в Україні на таку шану, і то далеко не завжди, можна розраховувати лише у вузькому колі однодумців: редактор як автор мемуарів чи герой серіалу навряд чи витримає конкуренцію з циніком-слідчим чи бравим поліцейським, а отже, шансів, що його/її професійні роздуми і здобутки викличуть захоплену реакцію суспільства і спонукатимуть до опанування цим цікавим фахом, майже нульові. І тому їх просто немає. Класичні ж навчальні і наукові видання, по-перше, не належать до найновіших, по-друге, вони навряд чи зможуть виконати промоційну щодо редагування роль, позаяк ніколи не ставили перед собою подібних завдань, а отже, при всій своїй безумовній цінності для людей «з середини фаху», ні назвами, ні викладом не можуть захопити широку аудиторію.

Мета статті – проаналізувавши ставлення до редакторської праці як до «невидимого мистецтва», що склалося у світовій фаховій літературі, продемонструвати потенційну дієвість редакторських підходів при застосуванні їх до однієї з мистецьких практик.

¹ Відомими редакторами були донька Президента США Франкліна Д. Рузвельта Анна Рузвельт Холстед, письменники Макс Портер, Тоні Моррісон, Маргарет Атвуд; блискучим редактором був Крістофер Толкін – син видатного письменника Джона Р. Р. Толкіна; тривалий досвід на посаді редактора журналу «Nature» мав відомий британський хімік і фізик Джон Меддокс та багато інших.

² Dear Scott, Dear Max: The Fitzgerald-Perkins Correspondence / ed. John Kuehl and Jackson Bryer (1991); Editor to Author: The Letters of Maxwell E. Perkins / ed. by John Hall Wheelock (1997); Silverman, Al. The Time of Their Lives: The Golden Age of Great American Book Publishers, Their Editors, and Authors (2008); Berg, A. Scott. Max Perkins: Editor of Genius. Simon & Schuster UK (2013) etc.

³ Таким є, зокрема, фільм Майкла Грандаджа «Геній» (2016), знятий за романом Е. Скотта Берга «Макс Перкінс: Редактор генія».

Виклад основного матеріалу дослідження. Кілька років тому з освітнього ландшафту України було вилучено спеціальність «Видавнича справа та редагування», що входила до галузі «Журналістика та інформація», – відповідно, зникла і наукова спеціальність «Теорія та історія видавничої справи та редагування» (галузь науки «Соціальні комунікації»), – обидві вони опинилися «за плечима», у затінку більш упізнаної, більш акцептованої суспільством журналістики. Порівняємо:

Місце видавничої справи та редагування в системі освітніх та наукових спеціальностей (2007–2015)

Галузь знань 0303 Журналістика та інформація	Науковий напрям 27.00.00 Соціальні комунікації
Спеціальності:	Спеціальності:
Журналістика	Теорія та історія соціальних комунікацій
Реклама	Документознавство, архівознавство
Зв'язки з громадськістю	Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство
Видавнича справа та редагування	Теорія та історія журналістики
	Теорія та історія видавничої справи та редагування
	Прикладні соціально-комунікаційні технології
	Соціальна інформатика

Сьогодні все це розмаїття проявів та аспектів соціальнокомунікаційної діяльності в освітній та науковій площині сховане під уніфікованою назвою «Журналістика»:

Галузь знань 06 Журналістика
Спеціальність 061 Журналістика

– і проглядається лише у відповідних розділах освітніх стандартів⁴.

Щонайменше варто звинувачувати у цьому власне журналістику: це, дійсно, давно визнана, дуже потужна сфера, що має – і виконує (особливо зараз, під час повномасштабної війни) – свої особливі функції та важливі завдання. Те, що вона знову, як це вже було багато років тому, стала освітнім і науковим «дахом» для видавничої справи та редагування – не її вина, а певна сукупність обставин організаційно-бюрократичного характеру і, як наслідок, болюча проблема для всіх дотичних, причетних та задіяних. Вочевидь про ситуацію, яка знову, причому цілком

⁴ Див., наприклад, формулювання об'єкта діяльності у Стандарті вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 06 Журналістика спеціальності 061 Журналістика: це – «закономірності функціонування журналістики у різних її виявах, видах, формах, технологіях та сферах використання (власне журналістика, видавнича діяльність, редагування, медіакомунікації, медіапродюсування, реклама, зв'язки з громадськістю тощо) у ретроспективній, поточній та перспективній площинах» (К., 2022. С. 5).

несподівано і неспровоковано виникла⁵, треба підіймати при кожній слушній нагоді, нагадуючи про суспільну важливість фаху, який сам про себе – в силу своєї специфіки – сказати не може. (Задля справедливості зазначимо: певна нівеляція ролі і статусу редактора почалася не з освіти, а відтоді як було прийняте рішення перенести зазначення прізвища редактора зі звороту титульного аркуша, де його традиційно розташовували, на прикінцеву сторінку – куди найчастіше читацький погляд не сягає, і таким чином редактор із співторця книжки – ким він і насправді є – був формально понижений до технічного виконавця вже всередині професійного співтовариства). І це – при тому, що, за сучасними уявленнями, функції редактора численні, а відповідальність – практично безмежна.

Як нам уже не раз доводилося зазначати, непомітність, а відтак недопоцінованість професії редактора насамперед пояснюється її «закритістю» для широкої публіки: адже зусилля редактора, які він витрачає у процесі поліпшення авторського оригіналу, на стадії готового видання чи публікації вже візуально непомітні, відтак неможливо пояснити всім і кожному, *що саме* зробив редактор, і, зрештою, все обертається традиційною невдячністю цих зусиль (див., зокрема: [3, с. 14]). Про це ще наприкінці XIX ст. з розпачем писав відомий письменник Осип Маковей, що тривалий час займався також і редагуванням⁶: «Одну повість я поправляв найменше з 200 годин. Як мені смішно було потім читати оцінку на сю повість, де критик казав: “Говорили, що автор повісті не знає руської [української] мови; тим часом з повісти видко, що знає, і то зовсім добре!” Ну, чоловіче, як би ти був прочитав її в оригіналі!» [5, с. 40].

Ці та подібні кейси, які може пригадати чи не кожен редактор (див., наприклад: [13]), – наштовхнули відомого англійського видавця, засновника видавництва “Bloomsbury” Кристофера Герста на дуже точний образ редакторської праці – він назвав книжку, що вийшла у 2002 р., “The Invisible Art” (“Невидиме мистецтво”) [10]. Цей образ настільки сподобався дослідникам – а, до цього у спеціальній літературі редактора та його працю з ким тільки не порівнювали: і з палеонтологом, який складає скелет з окремих шматків (Х. Боетіус), і з дегустатором «вин» – авторських оригіналів (Г. Мост), і з повивальною бабкою, що сприяє появі твору на світ (Дж. Дейвіс), і з мисливським псом, гончаком, що «винюхує» помилки (Л.-Т. Шарп та І. Гантер), і з катом, що знущається над безпорадним автором (Г. Вітковскі), і ніндзя, що діє таємно, як шпигун і диверсант (Б. Феранес), – **образ редагування як мистецтва, не видимого оком**, почав дуже швидко поширюватися, набуваючи нових яскравих рис і характеристик:

⁵ Парадоксально: станом на 2015 р., коли відбулося перепідпорядкування видавничої справи журналістиці, сама галузь перебувала на підйомі (було зареєстровано 5834 суб'єктів видавничої діяльності) і, на відміну від інших, зокрема, кризових, років потребувала притоку нових професійних кадрів, які могли би поповнювати штати все нових і нових видавництв.

⁶ О. Маковей-редактор виявився не лише одним з кращих фахівців свого часу, але був, напевно, першим, хто, на підставі власних спостережень і досвіду (він працював у редакціях часопису «Діло», «Народної Часописі», понад два роки очолював редакцію чернівецької «Буковини», півтора – присвятив роботі у Редакційному комітеті новоствореного “Літературно-Наукового Вістника”), почав свідомо виокремлювати редакторський фах як суспільно важливий і життєво потрібний для поступу української мови і літератури, культури й науки. Його багата літературно-критична спадщина містить чимало міркувань про редакторську роботу, що не втратили своєї актуальності донині (див. хрестоматійну частину посібника: [1]).

«Існує не так багато інформації про те, що відбувається під час редагування – що саме люди роблять. Багато людей не знають про весь спектр можливих редакційних втручань, а отже, не знають про різницю, яку може зробити редагування, добре чи погано. Як і інша робота, яка відбувається за кадром, редагування часто помічають лише тоді, коли воно зроблене погано або не зроблене зовсім», – пише Сьюзен Грінберг у книжці «Редактори говорять про редагування» («Editors Talk About Editing») [11, с. viii].

«Редагування – це невидиме мистецтво, де найкращі роботи залишаються непоміченими», – ця думка пронизує книжку «Що роблять редактори: мистецтво, ремесло та бізнес редагування книжок» («What Editors Do: The Art, Craft, and Business of Book Editing») [14]. Тут досвідчений редактор Пітер Джинна зібрав міркування 27 сучасних професіоналів, які доводять, чому редагування залишається життєво важливою функцією для авторів, для читачів – і всюди.

«Редагування – невидиме мистецтво», – так починається і вступ до посібника Брайяна Феранеса і Сари Лейден під назвою... так, «Невидиме мистецтво літературного редагування» («The Invisible Art of Literary Editing»), який щойно, у 2023 році, вийшов у тому ж таки видавництві Bloomsbury⁷. «Коли воно зроблено добре, читач не зауважує редакторську роботу, хоча можна посперечатися, що читач помітить відсутність редагування, – продовжують автори посібника. – Хороші редактори, працюють за лаштунками, ставлячи авторів та їхні слова в центрі сцени. Великі редактори свідомо уникають уваги (І як працівники сцени вони добре виглядають у чорному)» [9, с. 1].

«Перебування за лаштунками» самими редакторами переважно сприймається як справедливе і навіть шляхетне. «Іноколи редакторів щастить, – пишуть Л.-Т. Шарп і А. Гантер, – як, наприклад, пощастило одному нашому знайомому. Він редагував текст з такою старанністю і тактом, що навіть отримав записку від так званого «складного» автора: «Ваші зауваження були настільки тонкими і так делікатно сформульованими, що я читав їх із задоволенням, переконаний у тому, що це мої власні ідеї» [12, с. 88].

Похвала вдячного автора, висловлена приватно, утім, не може замінити суспільного визнання власне редакторського фаху. «Невидимість» – як свідомий вибір редактора, як професійне перебування «позаду автора», як прагнення виправити авторський текст, не порушуючи образу і стилю автора і водночас як вміння поставити себе на місце читача, що бере книгу, нічого не знаючи про автора чи історію його проекту (Пітер Джинна дотепно називає це вмінням взутися в його, читача, черевики), – всі ці найвищі оцінки редакторської кваліфікації, на жаль, обертаються проти самого фаху: усуваючись з поля видимості, він стає **суспільно непомітним**. Додамо до цього ще один суттєвий штрих: дуже мало редакторів, особливо на нашому рідному ґрунті, які б залишили по собі не те що солідні праці з узагальненням власного досвіду, а навіть більш-менш доладні записи з найцікавішими ситуаціями, зауваженнями, міркуваннями⁸.

⁷ Цікаво, що ця його невидимість – invisibility – оригінально обігрується в дизайні обкладинки: всі літери «i» тут проглядаються лише у певному ракурсі.

⁸ Окремі «щасливі випадки», залишені у посторіткових редакторських зауваженнях, у листуванні з авторами, у спогадах тощо, ретельно зібрані авторським колективом унікального навчального посібника «Видавнича справа

Але чи не найголовнішою причиною нерозуміння, а відтак і заниження ролі редактора у комунікаційних процесах є тотальне незнання того, у скількох сферах нашого життя може бути використаний редакторський фах, та скільки шкоди може завдати його ігнорування.

Для того, щоб довести необхідність «універсальної присутності» редактора у житті соціуму, авторка згаданої вище книжки «Editors Talk About Editing» Сьюзен Грінберг, у якій за плечима тривалий власний редакторський досвід, бере інтерв'ю у найкращих практиків – редакторів газет, журналів, телевізійних новин, масового і наукового книговидання, академічних журналів та цифрового контенту. Цей перелік варто доповнити ще кількома важливими сферами, які використовують (або, на жаль, не завжди використовують) редагування як важливий інструмент оптимізації створюваних ними інформаційних продуктів.

Отже, до сфер, що з необхідністю потребують редакторської присутності, належать: *усі сегменти книговидання (від академічного, навчального до дитячого); преса, радіо, телебачення; реклама та PR-діяльність; інтернет-платформи; наукова діяльність; освітня діяльність; мистецькі практики; діловодство* та ін. Кожна із цих сфер, при уважному розгляді, демонструє безліч випадків авторської, в широкому розумінні, невправності, наслідки якої завдають шкоди самому процесові та здатні боляче вдарити по іміджу автора чи організації, – наслідки, що їх можна було б уникнути, якби до опрацювання продуктованих цією сферою повідомлень були залучені професійні редактори.

У межах цієї статті проілюструємо лише одну, але, як здається, дуже показову – і через свою масовість, і, особливо, через затребуваність редакторського втручання – сферу. Це одна з улюблених українцями мистецька практика – спів: вже тому, що її творцями та реципієнтами є величезна кількість людей, вона потребує пильного редакторського ока та уважного редакторського вуха⁹.

Ще 50 років тому академічне видавництво «Наукова думка» випустило збірку статей Максима Рильського «Як парость виноградної лози» [6], в якій посеред інших була стаття, суголосна нашим сьогоднішнім міркуванням, – «Співак і слово» [6, с. 123–127]. Отож, звернімося до класика:

«Наші тенори люблять виконувати пісню «Ніч яка зоряна, місячна, ясная...» [зараз ще частіше називають і співають «Ніч яка місячна, зоряна, ясная...»], причому оголошуючи її як народну:

Ніч яка зоряна, місячна, **ясная**,

Видно, хоч голки збирай.

Вийди, кохана, працюю **зморена**,

Хоч на хвилиночку в гай [6, с. 123].

та редагування в Україні: постаті та джерела (XIX – перша третина XX ст.)» [1]: такими є матеріали уже згаданого Осипа Маковая, Івана Франка, Агатангела Кримського, Євгена-Юлія Пеленського та дуже небагатьох інших.

⁹ Це не метафоричний вислів: авторки відомого посібника «Editing Fact and Fiction» Л.-Т. Шарп та А. Гантер пишуть про суттєву роль всіх органів чуття (зір, слух, нюх, смак, дотик) у редакторських процесах, особливо підкреслюючи, що «редактори «з уважним оком» і «вухом на мову» цінуються і колегами, і авторами» [12, с. 102]. Редактор і бачить, і чує інакше, ніж пересічні читачі. Іноді «вухом» допомагає йому виявити те, що пропустило око. Для цього редактору рекомендують читати тексти вголос. А Р.-Ф. Сміт і Л.-М. О'Коннелл, формулюючи свої «10 порад редакторів», першою і обов'язковою з них називають... бурмотіння – «тихе читання, що дає змогу почути самого себе вухом розуму» [13, с. 26].

Ця пісня ця, дійсно, побутує в народі. Але автором слів є все ж таки Михайло Старицький, і у нього вона звучить інакше:

Ніч яка, господи, місячна, зоряна,
Видно, хоч голки збирай.
Вийди, кохана, працю зморена,
Хоч на хвилиночку в гай.

«Заганяючи слово «зоряна» в середину рядка, а в кінці його ставлячи «ясная»... вбивають таку виразну риму: «зоряна – зморена» [6, с. 123], – цим Рильський, що-правда, апелює до самих співаків, переносячи «відповідальність» за «вбиту» риму саме на них. Вважаємо, що, якби хоча б на студіях звукозапису (не кажучи вже про музичні видавництва) були редактори «з хорошим вухом», їм би вдалося відновити справжній текст і сприяти його поширенню. Натомість практично в усіх сучасних джерелах і далі фігурує ця «недорима» «ясная – зморена». Вершиною абсурду є стаття у Вікіпедії під назвою «Ніч яка місячна», проілюстрована сторінкою **оригінального** тексту, назва якого... «Ніч така, Господи»:

 Ніч така, Господи.

Moderato. Соло М. Старицького
Il signor canta.

Ніч така г-споди місячна зоряна.
Видно хоч голки збирай. Вийди дівчи-нонько
працю зморена хоч на хвилиночку вгай!
Вийди дівчи-нонько працю зморена хоч на хви-
ли-ноч-ку вгай!

Та повернімося до Рильського. «Полюбляють наші співаки, – пише він, – і пісню з такими рядками:

Взяв би я бандуру
Та й заграв, що знав.
Через ту бандуру
Бандуристом став.

Нікому й на думку не спаде, що він співає нісенітницю! Як можна стати бандуристом «через бандуру», скрипалем «через скрипку», письменником «через перо»! [6, с. 124].

Насправді ж у справжньому тексті хлопець став бандуристом через «ту дівчину» (є ще варіант «через тії очі»). «Ну, це вже, як той казав, резон! В таких випадках не тільки бандуристом можна стати...» [6, с. 124].

Уже давно, ще у 1964 році, помер Рильський, пів століття минуло від часу виходу його книжки, а процитовані пісні й надалі звучать в цих абсурдних версіях.

І, на жаль, це не єдиний приклад. Чи не в кожній українській родині якщо не співають, то підспівують «Черемшину», слова до якої написав – дуже талановитий, хоч і непрофесійний, поет, людина непростой долі Микола Юрійчук. Пісня здобула, без перебільшення, світову славу, але якби її текст побував у руках редактора, напевно, не було в у ній рядка, який дивує невмотивованістю:

Всюди буйно квітне черемшина,
Мов до шлюбу вбралася калина.

А, власне, чому калина більше заслуговує на метафоричний шлюб, ніж черемшина? І цвіт черемшини, і цвіт калини однаково може асоціюватися з вбранням нареченої. То, може, до шлюбу все ж могла вратися дівчина? На жаль, автор, скоріше, був заклопотаний пошуком точної рими, а редактора, який би пояснив йому, як утворюються метафоричні порівняння, не знайшлося...

Майже 10 років тому з гострою критикою виступив відомий письменник Юрій Винничук, назвавши сучасних виконавців, які самі пишуть тексти пісень, «партачами мови». Дісталось у статті і донедавнім кумирові молоді Святославу Вакарчукові (Винничук цитує: «я налию тобі», «мій ангелок», «не спить кав'яр» – тут у значенні той, хто заварює каву, хоча це слово має лише одне значення «риб'яча ікра»), та й багатьом іншим дісталось теж:

«Чи розуміють вони, що їхні слова – це переважно словесна маячня та ще й з гидотними антиукраїнськими покручами? – пише Винничук. – Наголос – це просто дрібнички. Рими? Та це просто офігенне новаторство. Так ще ніхто не римував. А купа русизмів – в порядку речей.

В результаті усі ці словесні покручі осідають в головах слухачів і вони думають, що так і потрібно розмовляти, якщо такий крутий співак саме так висловлюється. І ось уже не почуєш «З новИм роком», тільки з «нОвим» [2]. (Додамо: до популяризації цього наголосу спричинилася і ще одна дуже відома пісня, «Ні обіцянок, ні пробачень», з її рядком «слова набули нОвих значень». Хоча проста редакторська процедура – перестановка слів – і помилки можна було б уникнути: «слова новИх набули значень»).

Повністю поділяючи міркування Винничука з приводу неякісних текстів, все ж доходимо різних висновків. Винничук пропонує співакам не економити на поетах і замовляти тексти у професіоналів, – наші рекомендації не такі радикальні: у більшості випадків досить було звернутися до хорошого редактора (виходимо з того, що для виконавця, особливо якщо він є автором пісні, дуже важливо у цій пісні передати власний нерв, власні почуття, а не покласти на музику чужий досвід).

На жаль, перелік прикладів невдалих пісенних текстів може бути дуже довгим, – а це лише одна з багатьох сфер, куди ще всерйоз не прийшло таке потрібне редагування. Звісно, можна сказати, що для виявлення помилок, подібних наведеним, досить мати філологічну освіту або просто хороше чуття мови. Це так, але справжній редактор – окрім надійної філологічної бази – має володіти ще й іншими знаннями та навичками.

Західні автори (Б. Горн, Р. Дерікурт, Б. Льюї, Л.-Т. Шарп, А. Гантер та ін.) акцентують увагу на психологічному підґрунті редакторського професіоналізму і намагаються визначити конкретні «сети» принципів та професійних рис майбутнього видавця, редактора, виходячи із наявності/відсутності у нього/неї деяких психологічних рис (а точніше, загальної психологічної придатності особи до виконання редакторських функцій): це і такт, і гнучкість, і послідовність... Та головне, вважають вони, – редактор повинен всебічно використовувати та постійно «шліфувати» всі свої чуття, від зору до дотику, і виробляти професійну «заточеність» на помилку: «Для редактора підозріливість, – стверджують Л.-Т. Шарп та І. Гантер, – повинна стати другою натурою» [12, с. 122].

Зрозуміло, що до цього переліку маємо додати і знання в багатьох різних галузях, від логіки до основ дизайну, а також володіння специфічними методиками аналізу та опрацювання тексту. А це означає: щоб стати справжнім редактором, треба отримати серйозну спеціальну освіту, а не відтворювати сумну ситуацію, про яку писав, і то в різних аспектах, Осип Маковей наприкінці XIX ст.:

«На редактора іспиту не складаєся...» [4, с. 124]. А між тим «дальший розвій нашого народу в великій мірі залежить від часописів, значить від редакторів. Се повинні би зрозуміти так партійні провідники, як і сама публіка. Тим часом партійні провідники хоч і дуже потребують редакторів... але про них не дуже дбають. Сама ж публіка... довгі часи дивилася на них як на бездомних бурлак...» [4, с. 126]. І це – попри те що «коли-б не наші редактори, то багато авторів просто не могли би на світ показати ся зі своїми творами: їх висьміяли би за те саме, за що ученикам дають ноту: “недостаточно” [5, с. 40].

Парадоксальність описаної Маковеем ситуації сьогодні дуже близька до повторення. Відтак украй важливо, проаналізувавши історичні аналогії та помилки, знову почати переконувати суспільство у потрібності фаховців, що володіють «невидимим мистецтвом» редагування авторських текстів. Бо аналогії очевидні, а помилки на інформаційному полі, як свідчать події останнього часу, коштують надто дорого.

Висновки. «Невидимість» редагування, яка у фаховому сенсі вважається великим здобутком (адже, за умов майстерності редактора, авторський текст поліпшується, позбавляючись помилок і неточностей, але залишається при цьому все ж творінням автора), – ця професійна чеснота, через її непомітність у «готовому продукті», виданні чи публікації, є перешкодою для суспільного визнання самого редакторського фаху та підставою для сумнівів у його потрібності. Водночас світова практика свідчить про необхідність і корисність залучення редакторів до багатьох сфер, успішність яких залежить, у тому числі, від якості продуктованих ними повідомлень.

Подолати «невидимість» редакторської праці у її сприйнятті суспільством, добитися її визнання на рівні інших творчих практик – завдання усіх зацікавлених у подальшому існуванні та розвитку фаху (самих редакторів, теоретиків редагування, викладачів відповідних навчальних закладів). Для цього варто скористатися досвідом країн, де склалося традиційно поважне ставлення до редакторської праці: називаючи її «невидимим мистецтвом», західні дослідники пропонують чимало популярних видань, які, розкриваючи секрети цього мистецтва, зацікавлюють його сильними сторонами, а також, популяризуючи визначних і просто відомих редакторів, створюють навколо фаху своєрідний ореол інтелектуальної привабливості.

Такий досвід в Україні, новітня та відносно недавня історія якої рясніє знаковими іменами редакторів та цікавими редакторськими практиками, може бути з ефективністю втілений. Є в українській культурі і свій дуже виразний образ, який добре «кладеться» на розуміння редагування як «невидимого мистецтва» – це народна вишивка: коли вишиває справжня майстриня або майстер на звороті виробу не видно жодного вузлика...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Видавнича справа та редагування в Україні: статті та джерела (XIX – перша третина XX ст.). Львів : Світ, 2003. 612 с.
2. Винничук Ю. Партачі мови. URL: <https://tsn.ua/analitika/partachi-movi-374724.html>
3. Зелінська Н. В. Редагування – творчість чи «облік і контроль»? (До проблеми суспільної реабілітації фаху) // Інформаційне суспільство. 2005. Вип. 1. С. 14–16.
4. Маковей О. З життя і письменства. П'ятдесятлітній ювілей руської публіцистики // Літературно-Науковий Вістник. 1898. Т. 2. Кн. 4. С. 111–126.
5. Маковей О. З життя і письменства (Про фейлетони українсько-руських політичних часописей в р. 1898) // Літературно-Науковий Вістник. 1899. Т. 6. Кн. 2. С. 38–53.
6. Рильський М. Як парость виноградної лози. Київ : Наук. думка, 1973. 228 с.
7. Editors on Editing. What Writers Need to Know About What Editors Do. 3rd ed. / ed. by Gerald Gross. New York : Grove Press, 1993. 378 p.
8. Ennis, Stacy. The Editor's Eye: A Practical Guide to Transforming Your Book from Good to Great. San Francisco: Night Owls, 2013. 190 p.
9. Furness, Bryan, Layden, Sarah. The Invisible Art of Literary Editing. London... Sidney: Bloomsbury Academic, 2023. 136 p.
10. Hurst, Christopher. The Invisible Art: The Pursuit of Book Making. London: C. Hurst & Co. Publisher, 2002. 166 p.
11. Greenberg, Susan L. Editors Talk About Editing: Insights for Readers, Writers, and Publishers. New York: Peter Lang, 2015. 217 p.
12. Sharpe L. T., Gunther I. Editing Fact and Fiction: A Concise Guide to Book Editing. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 227 p.
13. Smith R. F., O'Connell L. M. Editing today. 2nd ed. Ames, Iowa: Iowa State University Press, 2003. IX, 227 p.
14. What Editors Do: The Art, Craft, and Business of Book Editing / ed. by Peter Ginna. Chicago : University of Chicago Press, 2017. 320 p.

REFERENCES

1. Vydavnycha sprava ta redaguvannia v Ukraini: postati i dzherela (XIX – persha tretyna XX st.) (2003) / za red. N. Zelinskoï. Lviv : Svit (in Ukrainian).
2. Vynnychuk, Yu. Partachi movy (2014). URL: <https://tsn.ua/analitika/partachi-movi-374724.html> (in Ukrainian).
3. Zelinska, N. V. (2005). Redaguvannia – tvorchist' chy “oblik kontrol”? (Do problem suspilnoi rehabilitacii fakhu), *Infomatsijne suspilstvo*, № 1, 14–16 (in Ukrainian).
4. Makovej, O. (1898). Z zhytia I pys'menstva. Pjattediatlitnij juvilej rus'koi publitsystyky, *Literaturno-Naukovyj Vistnyk*, t. 2, kn. 4, 111–126 (in Ukrainian).
5. Makovej, O. (1899). Z zhytia I pys'menstva (Pro fejletony ukrainsko-rus'kyh politychnyh chasopysej v r. 1898, *Literaturno-Naukovyj Vistnyk*, t. 6, kn. 2, 38–53 (in Ukrainian).
6. Ryl's'kyj, M. (1973). Jak parost' vynogradnoi lozy. Kyiv : Naukova dumka (in Ukrainian).
7. Editors on Editing. What Writers Need to Know About What Editors Do (1993). 3rd ed. / ed. by Gerald Gross. New York : Grove Press. (in English)
8. Ennis, Stacy (2013). The Editor's Eye: A Practical Guide to Transforming Your Book from Good to Great. San Francisco : Night Owls. (in English)
9. Furuness, Bryan, Layden, Sarah (2023). The Invisible Art of Literary Editing. London... Sidney: Bloomsbury Academic. (in English)
10. Hurst, Christopher (2002). The Invisible Art: The Pursuit of Book Making. London: C. Hurst & Co. Publisher. (in English)
11. Greenberg, Susan L. (2015). Editors Talk About Editing: Insights for Readers, Writers, and Publishers New York: Peter Lang. (in English)
12. Sharpe L. T., Gunther I. (2009). Editing Fact and Fiction: A Concise Guide to Book Editing. Cambridge: Cambridge University Press. (in English)
13. Smith R. F., O'Connell L. M. (2003). Editing today. 2nd ed. Ames, Iowa: Iowa State University Press. (in English)
14. What Editors Do: The Art, Craft, and Business of Book Editing (2017) / ed. by Peter Ginna. Chicago: University of Chicago Press. (in English)

doi: 10.32403/0554-4866-2023-2-86-194-205

**«INVISIBILITY» AS A CAUSE OF UNDERVALUATION,
OR ONCE AGAIN ABOUT THE SOCIAL REHABILITATION
OF THE EDITORIAL PROFESSION**

N. V. Zelinska

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
nvzelinska@gmail.com*

Editing as an object of theoretical understanding has recently practically disappeared from the Ukrainian scientific discourse, as well as from the «visible», at the

level of the name of the specialty, part of the educational field. At the same time, the need for editorial control, editorial intervention is felt not only in the publishing sector, where editing is a key stage of creating a book, but also in many spheres of social life, where this need is not so obvious (these include, in particular, mass media, advertising and PR activities, Internet platforms, scientific activities, educational activities, artistic practices, office management, etc.).

The intellectual culture of publishing-developed countries managed to develop a respectful attitude towards the profession of an editor and its representatives (in particular, thanks to the involvement in editing of famous persons from the spheres of politics, science, literature, a kind of promotion of the profession through documentaries and artistic works, films, the regular appearance of educational or even scientific publications from the specialty, which at the same time are interesting to read even for a non-specialist). The same steps must be taken in Ukraine, and the first step towards a kind of rehabilitation of editing as a profession and an activity necessary for society should be to prove its necessity, to remove the ready-made product from the zone of «invisibility» for readers – in the form of explanations, demonstrations of the most vivid examples, promotion of editorial profession and the effectiveness of its consequences in the context of the formation of a high-quality cultural landscape.

To illustrate the current situation, the article chose a popular artistic practice – singing, where timely editorial intervention could have prevented many mistakes, which were later «replicated» due to the frequency of performance.

Keywords: editing, editor, editorial profession, journalism, publishing product, artistic practices.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2023.

Received 22.08.2023.